

Gör Det Själv

SVÅRIGHETSGRAD:

Det är en fördel att ha arbetat med trä, men du klarar dig med enkla redskap.

Utmaningen är att kunna ansluta taket på förstukvisten till hustaket.

TIDSÅTGÅNG:

Ett par arbetsdagar

PRISBILD:

Räkna med 5000 kr för denna enkla modell.

Det låga räcket runt förstukvisten ser svårt ut, men det kräver mera tålamod än snickarkunskap.

Förstukvist med snickarglädje

[före]

När det droppar i nacken samtidigt som du sätter lca-påsarna på den våta marken – ja, då är det dags att bygga en förstukvist som låter dig komma torrskodd in och ger huset stil.

[efter]

Förstukvisten är en svensk klassiker med flera funktioner. Där kan man ta av sig stövlar och pjäxor, där tar man en enkel fika och där man kan sitta och njuta ljumma sommarkvällar.

En förstukvist ger stil åt ditt hus, skyddar mot regn medan du letar efter dörrnyckeln och är platsen där man sätter skor och stövlar. Förstukvisten ger dig också chans att släppa loss din inre snickarglädje när du bygger den.

Man kan inte riktigt avgöra när det blev vanligt att förse sina stugor med en förstukvist. Men att den har varit behövlig, råder det ingen tvekan om. Den öppna tillbyggnaden skyddar mot regn och snö medan man letar rätt på dörrnyckeln. Där finns plats att sätta ifrån sig väskorna, och man kan sätta sig när stövlar eller pjäxor ska tas av. En förstukvist ger inte så mycket lä, om man inte glasar in den, men den håller den värsta blåsten ute. Och eftersom den är öppen, kan inbrottstjuven inte stå dold i sitt försök att bryta sig in.

Den enkla tillbyggnaden är en förstuga – därav namnet – och har dessutom en viktig dekorativ funktion. Den ger huset stil, och släpper man dessutom loss sin inre snickarglädje blir den ett exempel på fint hanverkarjobb.

Innan du bestämmer dig för att förse villan med en förstukvist, som vi här visar en enkel modell av, är det viktigt att du nog bestämmer hur stor den bör

vara, var den ska placeras, hur den ska utföras och om den passar ihop med huset. Kör en sväng och titta på andra förstukvistar, leta på biblioteket och läs denna artikel noga.

Gör en ritning av förstukvisten eller lek med fotografier på din dator, om det är lättare. Det hus som vi bygger till är från början av 1900-talet, alltså cirka 100 år, och därför har vi kikar på andra hus från den tiden och vi har studerat hur man byggde då, både när det gäller utseende och teknik.

När du har bestämt dig för en lösning är det dags att kontakta kommunen. Alla arbeten som påverkar exteriören på en fastighet kräver nämligen bygglov.

Arbetet är relativt enkelt och du bygger med standardvirke. Träet sätts ihop utan byggeslag för sådana användes inte när huset uppfördes. Den skojigaste delen är att fasa av stolpar, att såga detaljer, att fästa räcket och att montera en soluppgång ovanför ingången.

En svensk klassiker

Golvet på vår förstukvist är 120 x 200 cm, och dimensionerna på virket har anpassats efter denna storlek. Bygger du en större modell måste du använda kraftigare virke. Längd och bredd anpassas från plats till plats och därför har vi hoppat över dem på ritningen, som endast visar konstruktionen.

Taket består av råspont som har täckts med papp. Det är enkelt och diskret, och får man senare lust att välja en annan beläggning kan den läggas ovanpå.

Stolparna fasas, och det gör att de ser slankare ut. Fasen börjar 10 cm ovanför räcket och slutar 10 cm under överliggaren i ramen. Räckets höjd måste därför bestämmas innan stolparna reses.

Räcket kan ha i stort sett vilken höjd som helst. Men om förstukvisten står vid en sluttning eller om det finns risk för fallolyckor bör räcket vara 100 cm högt.

Eftersom konstruktionen är enkel kan takstolarna skarvas med 8 mm plywood.

Överliggarna sätts ihop halvt-i-halvt (s.k. bladfog) ovanpå stolparna och fästs med skruvar.

Den uppstigande solen är bara en prydnad men ger ihop med bågarna i hörnen gaveln en personlig snärt. Stilen på snickarglädjen ska förstås passa till huset.

Stolparna placeras ovanpå den stabila ramen, som läggs på bergkross och skruvas fast i huset. Om marken är mjuk kan det vara nödvändigt att fästa ramen i ett par nergrävda betongplintar.

MATERIAL

Välj standardvirke. Det är enklast och billigast att välja det standardvirke som säljs i bygg-handeln. Men även om det är standard så kan dimensionerna variera en smula. Och det har ingen betydelse.

DETTA HAR ANVÄNTS

Material

- Bergkross till underlag
- Betongplattor som ramen kan vila på
- 45 x 95 mm tryckimpregnerat virke till ramen, bortsett från mittreglarna som är 45 x 70 mm vid betongplattan
- 28 x 120 mm trallbrädor
- 70 x 70 mm tryckimpregnerat

- trä till stolparna och till överliggarna
- 45 x 95 mm trä till takstolar och handledare
- 8 mm plywood att skarva takstolar med
- 22 x 95 mm råspont till taket
- Takfotsplåt i aluminium
- Trekantlist till gaveln
- Självhäftande takpapp

- 22 x 120 mm brädor till vindskivorna
- Vindskivebeslag av plåt
- 22 x 45 mm trä till räcket
- 28 x 70 mm trä till bänken
- Färdiga stolpattar
- 22 x 220 mm trä till dekor
- Underlagspapp och ytpapp
- Diverse skruvar, spikar och lim
- Grundfärg och oljefärg

Golvet

Golvet konstrueras som en ram av tryck-impregnerat trä, och på den skruvar vi fast trallbrädorna.

Under ramen har vi grävt bort gräs och grus och i stället fyllt på med bergkross, som har kapillärbrytande effekt. Därefter la vi ramen på markstenar och den betongplatta som fanns utanför dörren. Ramen skruvades fast i huset innan de sista trallbrädorna las på plats. Även den ena överliggaren skruvades fast, men det gjordes senare.

Som du ser har vi inte grävt och det beror på att marken är bergig och stabil. Eventuella sättningar orsakar små rörelser som den öppna konstruktionen lätt kan ta upp och följa.

Centrum-avståndet får inte vara större än 60 cm.

1 När vi har mätt, räknat och ritat sågar vi upp träet till ramen, och skruvar sedan ihop bitarna med 100 mm skruvar (rostfria, för vi använder tryck-impregnerat trä). Träet är 45 x 95 mm med undantag av mittbitarna på 45 x 70 mm.

2 Vi kontrollerar fortlöpande att ramen är vinkelrätt genom att mäta diagonalerna. De två måtten ska vara lika stora för att ramen ska ha rätta vinklar. Eftersom vi håller till på marken är det lätt hänt att ramen vrider sig lite.

3 Gräs och mull tas bort där ramen ska ligga. Man måste gräva ner till stabilt underlag innan man fyller på bergkross, som packar sig bra och utgör ett stabilt underlag om skiktets tjocklek inte är mer än tre gånger stenstorleken.

Ramen läggs vågrätt eller med ett litet fall bort från huset.

4 Även om bergkross fungerar som kapillärbrytande skikt lyfter vi upp ramen på stenar i nivå med den gamla trappan. Fördelen är att vi får ramen ventilerad och att den dessutom ligger stadigare än om den bara lagts på bergkross.

5 Nu skruvas trallbrädorna fast på ramen. Vi lyfter ut den en bit så att vi lättare kommer åt. Brädorna fästs med trallskruv, och då behöver vi inte förborra. Brädorna läggs med 5–6 mm luft emellan.

6 Brädorna kapas i bägge ändar, och det gör vi först när de har skruvats fast. Det är lättare än att kapa dem en och en. Eftersom vi använder cirkelsåg och sågskena så blir spåret rakt. Har du ingen skena använder du en bräda som anhåll.

Borra hål i ramen eftersom skruven inte ska fästa i den.

7 Ramen läggs på plats och fästs i huset. Vi har väntat med att fästa de sista trallbrädorna så att vi kommer åt att skruva genom ramen. Vi har valt stora franska skruvar som kan dras åt med spärrnyckel på litet utrymme.

8 Innan vi lägger på de sista brädorna, lägger vi ner en regel framför ytterdörren, där det ofta bildas ett hål. Vi skruvar fast regelstumpen i ramen så att den stöttar den yttersta brädan, som figursågas för att passa perfekt.

VI ÄR TVÅ SOM HJÄLPS ÅT att lägga golvet på plats. Inte för att det är så tungt, utan för att det då är lättare att lägga det på stenarna utan att de förskjuts.

Gör bladfogen med kapsågen

Den vågräta ramen ovanpå stolparna sätts ihop med hjälp av bladfogar. I stället för att såga in från änden med handsåg och sedan en gång lodrätt, så väljer vi att använda kapsågen. Ett antal tätt placerade lodräta spår får bort det mesta av träet.

Tekniken kräver noggrant inställt sågdjup och att sågen har teleskopfunktion. Ställ in sågdjupet och dra sågen fram och tillbaka tills det mesta av träet är borta.

När vi sågat alla spåren slår vi bort träet med hammare. Därefter är det dags att finputsas med stämjärnet – men vi väljer i stället att rensa rent med kapsågen!

Stolpen flyttas fram en smula genom att lägga en trälist mellan den och anhållet. Annars når inte klingan ner till önskat djup.

När vi har markerat vad som ska sågas bort för vi kapsågen fram och tillbaka och gör massvis av spår med den.

När träremarna slagits bort, fräses rent genom att träet förs under den roterande sågklingan.

Trästommen

De lodräta stolparna och den vågräta ramen ovanpå dem är av 70 x 70 mm tryckimpregnerat trä. Det är framför allt botten som kan hamna i fuktig miljö. Vi hade kunnat använda vanligt virke, under förutsättning att det hade strukits med grundolja och sedan målats.

Stommen ska naturligtvis vara så hög att man inte slår huvudet i den, men den måste också anpassas efter huset för att förstukvisten inte ska bli för dominerande. Ett sätt att göra förstukvisten lite slankare är att fasa stolparna så att de inte ser tunga ut. Eftersom räcket inte ska fungera som fallskydd gör vi det endast 78 cm högt. Fasningen börjar 10 cm högre, alltså 88 cm över golvet.

3 Fasningen avslutas på bägge sidor med en rund kant, som vi täljer med morakniv. Du kan även använda stämjärn. Har du en handöverfräs kan du använda den att fasa med och skapa en profil.

1 Stolpar och överliggare till stommen sågas till. Kom ihåg att överliggarna bladfogas och det innebär att de ska sågas i full längd. Den ände av stolpen som inte sågas vänder vi neråt för att bibehålla största möjliga skydd mot fukt och röta.

2 Den tydliga fasen på stolparna görs med hjälp av vår sänksåg (går bra även med cirkelsåg eller sticksåg), som förs längs anhåll. Sågen ställs in på önskad vinkel och förs längs skena. Fasen börjar 10 cm under överliggaren.

4 När stolparna är klara fäster vi dem på golvet med snedställda skruvar, 80 mm långa. De främre stolparna står inte stadigt – ännu. Men så snart överliggarna sätts upp blir det annorlunda.

5 Den främre överliggaren monteras först. Vi är noga med att avståndet mellan stolparna blir lika stort upp- och nertill, innan överliggaren fästs med lim och en 90 mm skruv uppifrån.

FACKUTTRYCK

Har flera namn. Förr i tiden kallade man en förstukvist för bislag (ung. en extra del), och numera hör man även ordet farstukvist. Ordet kommer förstås från "förstuga".

TIPS

Exakt halvvägs ner i träet. När du gör en bladfog mellan överliggarna och sågar ut för den, kan du kolla bredden med en regelstump som inte ska användas. Mät noga och kolla gärna med vinkelhake.

6 När nästa överliggare ligger på plats (på lim) skruvas fogen fast rakt uppifrån ner genom båda överliggarna och in i stolpen. Det är lika enkelt som att använda byggbeslag, och sådana hade inte passat till den gamla byggstilen.

7 Närmast väggen är det enklare för där skruvas stolparna fast i huset, och överliggaren skruvas fast uppifrån i de förankrade stolparna. Det ger en stadig trästomme. Försänk skruvarna en aning så när de extra långt ner i stolparna.

Takstolarna

Nu ska vi tillverka de takstolar som ska bära taket. Till dem använder vi 45 x 95 mm finsågat trä.

Upp till kapas reglarna med en av kapsågens fasta vinklar, den på 22,5 grader. Och det blir med andra ord taklutningen, som vi tycker passar fint.

Längden bestäms av att vi vill ha ett taksprång på 25 cm. Taksprångets längd gör att underkanten på taket hamnar några centimeter nedanför hustaket.

Vi bygger i Skåne och förväntar ingen större snölast på taket. Därför kan vi nöja oss med 45 x 95 mm reglar och skruvförband av 8 mm plywood. Bygger du längre upp i landet anpassar du dimensionen efter förväntad snölast.

1 Takstolarna sågas med kapsågen inställd på 22,5 grader – ett fast läge. Den ände som ska vändas neråt sågas dock av vinkelrätt. Tekniskt sett skulle det räcka med två takstolar, men vi sätter upp tre för det handlar även om utseende.

2 Takstolarna skarvas och förstärks med skruvförband av plywood på båda sidor. Plywoodbitarna duger när belastningen inte blir större. De sågas ut med takstolarna som mall och figursågas till sist – snickarglädje, du vet ...

3 Takstolarna förses med urtag för att vila på överliggarna. För att räkna ut var de ska sågas spanner vi fast den ena takstolen utvändigt på trästommen och markerar för urtagen. Därefter används den som mall för de två andra.

4 Urtagen gör att takstolarna ligger stadigt – och de medverkar till att sänka taket en bit, så att detta inte ser ut som en för liten hatt på ett stort huvud. De två yttersta takstolarna skruvas fast medan vi väntar lite med den innersta.

5 För att kunna sätta ihop de två taken måste vi såga i hustaket. För att se var vi ska såga överför vi höjden på takstolarna med vattenpass. Vi lägger till lite i höjd för att få plats för råspont och takpapp ovanpå förstukvistens.

VERKTYG

Inga gnistor på taket. Man bör aldrig arbeta med vinkelslip på ett tak eftersom den orsakar gnistor som kan ge upphov till brand. Vi väljer i stället en Twincutter. Läs mera om den på www.adamant-twincutter.com

Skydda dig mot flygande spån från takplåtarna.

6 Först sågar vi hål i takplåtarna, sedan sågar vi i underlagstaket så att vi kan ansluta förstukvistens tak till hustaket. Plåtarna kapas med en twincutter som inte orsakar gnistor. Råsponten kan sågas med bajonettsåg.

7 Nu kan den sista takstolen fästas. Som du kan se, kommer taket över förstukvistens att gå en bit in över underlagstaket på huset. På andra byggen kommer det kanske helt utanför. Det gäller därför att kunna improvisera.

Taket

Taket läggs av råspontbrädor som vi senare lägger papp på. Om du vill ha ett snyggt tak inuti förstkvisten ersätter du råsponten med pärlspont och vänder profilen neråt.

Det viktigaste är att få övergången mellan de två taken absolut tät. Om vi skulle välja takplåt på båda taken skulle det vara nödvändigt att montera en vinkelränna. Här nöjer vi oss i stället med att lossa takplåtarna på hustaket, så att vi kan skjuta in takpapp under dem och låta pappen fortsätta över förstukvisten.

Takpappen läggs i två omgångar. Först underlagspapp och sedan ytpapp. Och du kan alltid lägga en annan takbeläggning ovanpå takpapp.

Vi använder en brädstump som slagkloss för att skydda sponten.

1 Brädorna läggs på en efter en, och vi börjar nerifrån. Men först justerar vi takstolarna så att de står rätt och låser dem med en bräda, som vi fäster tillfälligt. Skruva eller spika fast brädorna. Det viktigaste är att det ser snyggt ut nerifrån.

2 Vi väntar med att kapa brädorna till rätt längd tills alla har lagts på plats. Det är enklare att såga alla på en gång. Första brädan sticker ut 30 mm nertill, och alla brädorna sågas av 30 cm från den yttersta takstolen.

3 Längst ner fäster vi en takfotsplåt. Under den läggs en remsa papp. Plåten skyddar nedersta brädan. Längst ut på taket spikar vi fast en trekantslist, som gör att pappen inte böjs för skarpt och går sönder. Lagg sedan papp på taket.

4 Vindskivan monteras på kortändarna av råsponten. Den fästs också i trekantslisten. För att det ska se snyggt ut sågar vi av den nedre änden på vindskivorna vågrätt. Takpappen läggs upp över ovansidan av vindskivorna.

5 Ovansidan av vindskivorna skyddas av en plåt. Den är avsedd att täcka ovansidan på långsidorna. De korta bitarna läggs nerifrån och uppåt och vidnocken viks plåten noga, så att det blir tätt mellan plåten och brädorna.

Det är lätt att lägga takpapp

Vi övervägde naturligtvis att lägga takplåtar även på förstukvisten för att taket skulle bli en enhet. Men dels kunde vi inte hitta likadana skivor, dels hade vi lust att senare ersätta takplåtarna med en annan beläggning (när plånboken och tiden säger att det är dags).

Detta talar för att takpapp är rätt alternativ. Den är diskret, snygg och lättlagd. Takpapp passar fint i nästan alla miljöer, och är ett utmärkt underlag för senareläggning av t.ex. takpannor av betong eller tegel.

Det finns ingen anledning att kladda med takmassa, asfalt eller liknande när du lägger tak. Välj bara underlagspapp som är självhäftande och lägg självhäftande ytpapp ovanpå.

Bänk och räcke

Räcket ramar in förstukvisten och har egentligen ingen annan betydelse än att skapa känslan av ett "rum". Om det skulle skydda mot fallolyckor, skulle vi ha gjort det högre – minst 100 cm – och dessutom fäst det på ett stabilare sätt.

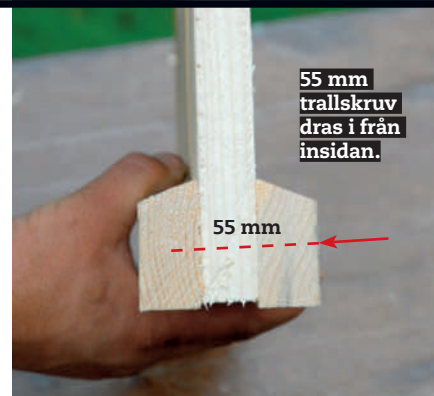
Vi snickrar räcket i lösa sektioner, som därefter sätts på plats, och bortsett från handledaren består det av 22 x 44 mm hyvlat trä.

Det är trevligt och praktiskt med en bänk, eftersom den får förstukvisten att vara mer än ett skärmtak. Vi snickrar bänken av 28 x 70 mm hyvlat trä. För att få plats för bänken och inte komma för tätt intill fönstret, har förstukvisten förskjutits lite till vänster på fasaden.

1 Räcket består av korta, spetsiga bitar och långa bitar av samma list.

Vi har inspirerats av spjälstaket när vi sågade spetsarna, och som du ser har vi satt två bitar mittemot varandra mellan varje hel list. De hela listerna är 69 cm.

2 De lodräta listerna i räcket hålls ihop upp- och nertill av två lister.

Delarna skruvas ihop med 55 mm trallskruv som dras i snett uppifrån på insidan av räcket. De vågräta listerna nertill fasas av för att regnvatten ska rinna av.

3 De färdiga sektionerna sätts upp mellan stolparna.

För att de inte ska suga fukt underifrån ställer vi dem på träbitar medan de skruvas fast. På så sätt hamnar de 45 mm ovanför golvet.

4 Räcket fästs i stolparna med skruvar som dras i snett.

Även här används 55 mm trallskruv. De två korta sektionerna på utsidan avslutas med var sin stolpe. Varje stolpe fästs i trallbrädorna (och bottenramen) med två skruvar.

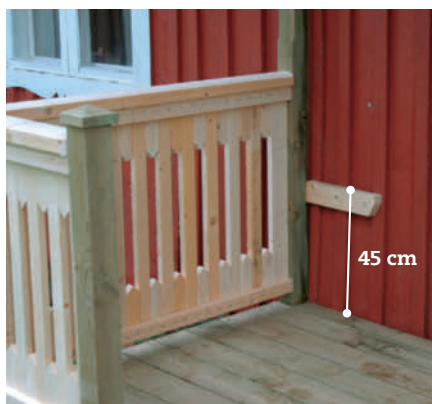
5 Handledarna rundar vi av på ovansidan.

Vi använder 45 x 95 mm regler. Innan vi hyvlar ritlar vi profilen på ändträet. Efter hyvlingen finputsar vi med slippapper på kloss.

6 Handledarna fästs med skruvar från undersidan.

Skulle vi skruva från ovansidan finns risk för stickor och det kräver dessutom noggrann spackling. Fixera handledaren med tvingar medan du skruvar, och fäst en hatt på varje stolpe.

7 Den korta bänken vilar på regler på sidorna.

Vi fäster 28 x 70 mm brädor på sidorna, 45 cm ovanför golvet i förstukvisten, och framkanten på brädan fasas av för att den inte ska synas. Därefter kan de två stöden fästas med skruvar.

8 De fyra brädorna till bänken fasas av på kanterna,

för att de ska vara släta. Ovansidan finslipas lätt och framkanten på den främre brädan rundas av lite extra. Brädorna fästs 6 mm från varandra med skruvar underifrån.

Snickarglädje

Nu kunde vi lägga ifrån oss hammare och såg, och i stället ta fram penslar och färg. Men när vi nu ändå håller på med en svensk klassiker, så tar vi chansen och släpper loss vår inre snickarglädje.

Vi ger oss inte i kast med lövsågsarbeten, utan kompletterar med diskreta bågar i hörnen. Bågarna sågar vi av en 22 x 220 mm bräda. Om sådana bågar passar på din förstukvist avgör du. Kan-ske vill du komplettera med mera dekor?

Till solstrålar använder vi 22 x 44 mm lister (samma som till räcket). Och till den uppstigande solen (eller är den på väg ner – det beror på vilket humör man är på) sågar vi en halvcirkel ur den breda brädan som vi sågade bågar av.

1 De sex bågarna till hörnen under taket sågas med sticksåg. De två utsidorna ska vara i rät vinkel – annars kan bågarna formas som du vill. De putsas lätt med slippapper. För att träet inte ska spricka förborrar vi för skruvarna och försänker dem.

2 Solstrålarna sätts först fast i takstolen och överliggaren. När solen har sågats ut sätts den på plats och då fästs alla strålarna i den från baksidan. När du senare målar allt trä syns inte fogarna och skruvarna.

FÖRSTUKVISTEN ÄR KLAR och ska nu bara målas. Men vi målar inte golvet utan nöjer oss med att stryka det med träolja som komplement till impregneringen. Resten av träet målas två gånger med t.ex. utelasyr efter att det har grundmållats en gång.

